

Effectieve didactiek in meertalige klassen van het secundair onderwijs

1 ACTIVEER RELEVANTE VOORKENNIS

- Maak **talenpaspoorten** met de leerlingen. Zo leer je hun taalrepertoire kennen en kun je hun talige voorkennis correct inschatten.
- Maak gebruik van vertalingen of laat de leerlingen zelf vertalingen opzoeken.
- Gebruik meertalige woordkaarten en woordspinnen. Verbind zo met gekende begrippen.
 - o Knoop gekende woorden uit hetzelfde woordveld aan een nieuw begrip om diepere woordkennis op te bouwen.
- Maak gebruik van visueel materiaal voor woordenschat of beeld de betekenis uit. Vaak kennen de leerlingen een concept, maar niet het Nederlandse woord. Bijvoorbeeld: het woord 'huppelen' kun je gewoon tonen.
- Leg linken met andere talen die leerlingen kennen:
 - o Leg de link met Franse woorden.
 - o Vergelijk de Nederlandse grammatica met de Franse en expliciteer de link.

Zo is in het Nederlands bij de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden het lidwoord altijd 'de', ook als het om een het-woord gaat. Ook in het Frans is het bepaalde lidwoord in het meervoud altijd 'les'.

Het boek	De boeken	De kast	De kasten
Het rad	De raderen	De rat	De ratten
La chemise	Les chemises	Le livre	Les livres

- o Maak gebruik van Latijnse woorden.

- Gebruik <https://www.moedint2.nl/> of <https://meertaligheidentaalstoornissenvu.weebly.com/> om de verschillen tussen de thuistaal en het Nederlands te kunnen duiden. Deze vergelijkende informatie met de thuistalen (contrastieve analyse), helpt je
 - o aandacht te besteden aan specifieke moeilijkheden voor leerlingen
 - Inversie is lastig voor moedertaalsprekers van het Pools. Ten eerste omdat het in het Pools niet gebeurt, ten tweede omdat in het Pools het persoonlijk voornaamwoord vaak weggelaten wordt. Daardoor zijn moedertaalsprekers van het Pools niet gewend een onderwerp te gebruiken. Dit kan fouten opleveren als 'Wat doet?'. Poolse leerlingen hebben dus baat bij extra aandacht bij de vorming van vraagzinnen in het Nederlands.
 - o transferfouten van leerlingen herkennen en de specifieke verschillen met hun thuistaal verduidelijken
 - In het Turks zijn er geen lidwoorden. Als je de Turkse leerlingen daar expliciet op wijst, kunnen zij daar gericht aandacht voor hebben.
 - In het Frans verwijst het geslacht van het bezittelijke voornaamwoord naar het geslacht van het woord, in het Nederlands naar het geslacht van de persoon. Maak dit verschil expliciet. Zowel Nederlandstalige leerlingen hebben er baat bij in de Franse les, als Franstalige leerlingen in de lessen in het Nederlands.

Zijn zus	Slaat op de zus van een mannelijk persoon.
Sa soeur	Kan in het Nederlands zowel 'zijn zus' als 'haar zus' betekenen, omdat het woord soeur vrouwelijk is. Dit moet je uit de context afleiden.

- Ga niet verkeerdelijk uit van voorkennis van leerlingen in de thuistaal of de doeltaal.
 - o Thuistaal: misschien kent een Roemeens kind geen rekentaalwoorden in de thuistaal. Dan ondersteunt het Roemeens niet.
 - o Doeltaal: een vakleerkracht geschiedenis beseft doordat hij recent ook geschiedenis in het Engels geeft (CLIL-onderwijs), dat hij in de lessen geschiedenis in het Nederlands er te veel van uitgaat dat leerlingen het verschil kennen tussen een graaf, hertog, baron ... In de CLIL-les besteedt hij daar wel de nodige aandacht aan. Ook in het Nederlands hebben leerlingen daar uitleg over nodig.
- Zet brainstormen en andere coöperatieve werkvormen zoals tweespraak in om te ontdekken welke woorden/talen de leerlingen ter beschikking hebben. Zo kun je nadien aanhaken.
- Laat de leerlingen eerst kort overleggen in de thuistaal om nadien de overstap te maken naar de doeltaal (functioneel veeltalig leren¹). Zo kunnen ze al hun kennis inzetten

¹ Functioneel veeltalig leren betekent dat je de thuistaal benut om tot leren in het Nederlands te komen en om nieuwe leerinhouden te verwerven.

- Heb aandacht voor idiomatische uitdrukkingen². Niet-letterlijk taalgebruik is vaak heel taaleigen en moeilijk af te leiden, zelfs als je de woorden kent (bv. 'het ijs was gebroken', 'ze kan bergen verzetten'). Hier kan de kennis van woorden net tot verwarring leiden. Verhelder dit.

² Idiomatische uitdrukkingen zijn taaleigen uitdrukkingen die zich vaak niet naar een andere taal laten vertalen. Het zijn speciale woorden of uitdrukkingen met een figuratieve betekenis die afwijkt van de letterlijke betekenis.

2

GEEF DUIDELIJKE, GESTRUCTUREERDE EN UITDAGENDE INSTRUCTIE

- Verhelder grammaticale regels die de leerlingen niet gemakkelijk zelf ontdekken en houvast bieden.
 - o bv. -heid is altijd vrouwelijk in het Nederlands, dus altijd een 'de'-woord.
- Wees expliciet in transferfouten die leerlingen maken:
 - o Geef aan hoe het wel moet.
 - o Toon met voorbeelden uit hun eigen productie aan waar het verkeerd loopt. Leerlingen ontdekken immers vormelijke transferfouten niet zelf:
 - als ze omringd worden door anderen die dezelfde fouten maken
 - als ze gefocust zijn op de betekenis
- Gebruik taal die je leerlingen begrijpen. Pas je taalgebruik aan, net als ouders, die vanzelf 'kindgerichte spraak'³ gebruiken. Zo vindt de leerling meer aanknopingspunten. Bijvoorbeeld:
 - o Leg extra nadruk.
 - o Gebruik eenvoudige zinnen.
 - o Herhaal belangrijke woorden.
 - o Parafraseer (herformuleer).
 - o Gebruik synoniemen.
 - o Geef eerst het onderwerp (topicalisatie).
 - o Denk na over je woordkeuze.
 - o Pas je spreeknelheid aan.

³ Child-directed speech (CDS) of motherese is de manier waarop volwassenen tegen baby's en kinderen praten. CDS heeft verschillende kenmerken die waarschijnlijk helpen bij het verwerven van een eerste taal.

- Mondelinge vaardigheden leer je anders dan schriftelijke vaardigheden. Voor lezen en schrijven is instructie essentieel, dat leer je niet vanzelf. Mondelinge vaardigheden kun je deels oppikken zonder instructie. Toch kan een heldere instructie (bv. over woordvolgorde, het maken van vragen) ook voor meer vooruitgang zorgen dan enkel taalaanbod te geven of enkel impliciet te corrigeren (via recasts⁴).
 - o Maak gebruik van spreekposters als houvast voor het taalelement dat je in de kijker plaatst (bv. goede argumenten formuleren). De leerlingen kunnen hier tijdens een spreektaak gemakkelijk naar terugkijken.
- Gebruik ook eens een snelle vertaling, als je dat kunt en als het nuttig is.
- Verklaar nieuwe begrippen zo nauwkeurig mogelijk met concrete en uitgewerkte voorbeelden en visualiseer. (zie 3 en 4)
- Ga na of de boodschap begrepen is. (zie 6)

⁴ Een recast is een impliciete correctie door de foute zin, in de correcte vorm te herhalen. Bv. 'Ik heb 5 jaar'. 'Echt, ben je al 5 jaar?'

3

GEBRUIK VOORBEEDEN

- Gebruik voorbeelden om grammatica uit te leggen:
 - o Uitleggen dat de 'present continuous' een duurvorm is, is veel omslachtiger dan dat met het voorbeeld 'he is walking down the street and waiting for the bus' duidelijk te maken.
- Gebruik voorbeelden als je **correctieve feedback** geeft:
 - o Maak met een voorbeeld duidelijk wat de fout is bij transferfouten.
 - 'j'ai quinze ans' in het Frans, maar 'ik *ben* 15 jaar' in het Nederlands
 - o Gebruik recasts: geef impliciet de juiste vorm aan.
 - Antwoord met 'Vind je je bril niet?' als een leerling zegt 'Ik ben mijn brillen kwijt.'
- Maak gebruik van tekstrevisie. Gebruik een voorbeeld van een levensecht schrijfproduct van een leerling:
 - o Gebruik het als voorbeeld voor taalbeschouwing.
 - o Ga samen op zoek naar juiste formuleringen.
- Model lees- en luisterstrategieën: ze werken in elke taal op dezelfde manier.
- Geef voorbeelden van woordleerstrategieën:
 - o Licht toe hoe je de talen die je kent inzet en gebruikt:
 - 'Ik kon het Franse woord *confinement* voor *lockdown* begrijpen, omdat ik het Engelse werkwoord *to confine* ken, dat beperken betekent.'
 - 'In *onopgelost* zit het voorvoegsel *on-*. Dat betekent 'niet', dus *onopgelost* betekent niet opgelost.'
 - o Knoop gekende woorden uit hetzelfde woordveld aan een nieuw begrip.
 - In het woordveld rond 'armoede' breng je ook 'schaarste' en 'overvloed' aan.
 - o Toon hoe eenzelfde woord tot verschillende woordvelden kan behoren en de context ertoe doet om te weten wat het woord betekent.
 - *Bank* kan slaan op een financiële instelling, maar ook op een zitmeubel.
 - *Opschieten* kan betekenen dat je haast moet maken, maar ook dat je goed met elkaar overeenkomt.

- Toon hoe je elke taal kunt inzetten.
 - Inclusief komt van het Latijnse *includere*, het Franse *conscient* lijkt op het Engelse *conscious*.
- Denk goed na over de voorbeelden die je gebruikt.
 - Gebruik voor woordenschatverklaring voldoende woorden die alle aspecten van het woord dekken.
 - Transportmiddelen zijn o.m. auto's en treinen, maar ook boten, dus ook de transportmiddelen zonder wielen.
 - Benoem valse vrienden⁵.
 - Het Franse 'glace' is in het Nederlands 'ijs' of 'spiegel' en niet 'glas'.
 - Het woord 'objectief' (gebaseerd op feiten) heeft niets te maken met het Franse zelfstandig naamwoord 'objectif' dat doel betekent.
 - Benoem verschillen in spelling tussen twee talen als de leerlingen er frequent fouten tegen maken:
 - Mayonaise schrijf je met één n in het Nederlands, maar met twee in het Frans (le mayonnaise)
- Leg vooral linken met andere talen die leerlingen kennen, omdat hen dat meer zal aanspreken (voorkennis) en dus beter zal blijven 'plakken'.
 - Leerlingen die geen Latijn volgen, hebben meestal weinig voeling met de Latijnse herkomst van woorden.
- Visualiseer met concreet materiaal, door te tonen en te benoemen (zie 4).
- Geef bij definities van begrippen altijd voorbeelden.
 - bv. Het woord *abstract* kan je uitleggen via 'abstract schilderij'. 'Op een abstract schilderij staan afbeeldingen waarvan je niet direct kunt zien wat het voorstelt. Piet Mondriaan maakte abstracte schilderijen.' Als je dan nog een afbeelding laat zien van een abstract schilderij van [Piet Mondriaan](#), is de betekenis helemaal duidelijk (zie 4).

⁵ Een 'valse vriend' is een woord dat een erg gelijkende vorm heeft in twee talen, maar toch van betekenis verschilt in beide.

- Zet visueel materiaal in voor begrip:
 - o Gebruik filmpjes om een onderwerp te illustreren. Doe het niet als er veel ballast in voorkomt. Dat kan net voor afleiding of verwarring zorgen.
 - o Voeg een prentje toe. Zo voorzie je in extra ondersteuning om het woord weer op te roepen.
 - een eenvoudige tekening met de plaatsvoorzetsels erbij voor de les Spaans (a la derecha (rechts), a la izquierda (links), dentro (binnen), fuera (buiten), delante (voor), detrás (achter) etc.)
 - het Duitse 'der Ampelmann' (stoplichtmannetje) onthoud je beter met een afbeelding erbij
 - o Toon of beeld uit wat je bedoelt:
 - in de Engelse les kun je de betekenis van 'to point at something' gewoon uitbeelden.
- Denk na over wat je ophangt in de klas en zorg dat er geen overbelasting is:
 - o woordenschat: hang de doelwoordenschat van een beperkte periode op.
 - noteer de doelwoordenschat in grafische modellen zoals een woordparachute, woordkast of woordtrap. Op die manier plaats je de woorden in netwerken en worden die netwerken langzaamaan met elkaar verbonden.
 - o grammaticale regel: verwijder de regels waar de leerlingen geen fouten tegen maken.
 - o spellingsalgoritmes: hang vooral die algoritmes op die leerlingen lang blijven nodig hebben, zoals de verenkeliings- en verdubbelingsregel.
- Gebruik ondertitels bij films in dezelfde taal als de film. Ze bieden visueel ondersteuning bij wat je auditief hoort. Dit kan je toepassen
 - o in vreemdetalenlessen voor de doeltaal
 - o in de Franse les zet je de Franse ondertitels op van een Franse film die je samen bekijkt.
 - o in elke les voor anderstalige leerlingen: zet de ondertitels aan bij Nederlandstalige films, etc.

5

LEER LEERSTOF ACTIEF VERWERKEN

- Bied leerlingen meer spreekkansen: zet activerende en coöperatieve werkvormen die voor interactie zorgen. Interactie en productiekansen zijn cruciaal om gelijk welke taal te verwerven.
 - o Organiseer een debat of klasdiscussie.
 - Je kunt hierbij gebruik maken van vaste aanvulzinnen (bv. 'ik wil aanvullen met ...', 'ik denk dat je gelijk hebt, omdat ...') die leerlingen aanzetten goed na te denken over wat ze vinden en hen ook dwingen nauwkeurig te formuleren.
 - o Gebruik interactieve werkvormen als de binnenkring en buitenkring zodat iedereen verschillende beurten heeft om te spreken.
- Stimuleer mondelinge vaardigheid door met kleine groepen te werken waarin iedereen aan bod komt.
- Maak er een doelstelling van om elke leerling elke les gehoord te hebben.
 - o Gebruik hiervoor bijvoorbeeld naamkaartjes die je trekt.
- Sta model voor lees- en luisterstrategieën. Ze werken in elke taal op dezelfde manier, dus zijn ze bruikbaar in elke taal (zowel voor Nederlands als voor vreemde talen).
- Zorg voor een oefenmoment na de les of na het studeren. Dat kan door:
 - o bij een leestaak een schrijfpdracht te geven,
 - o de leerlingen een interview te laten voorbereiden,
 - o de leerlingen 2 vragen voor een klasgenoot te laten bedenken
 - o de leerlingen de les te laten samenvatten
 - o de leerlingen een mindmap van de les te laten maken
 - o ...
- Vaak kunnen leerlingen spelling toepassen in een dictee, maar niet in vrije teksten. Ga de illusie van competentie tegen door in te zetten op spellingsmoeilijkheden in andere schrijfproducten.
 - o Geef leerlingen een schrijfpdracht waarin ze speciaal aandacht moeten hebben voor één spellingsmoeilijkheid, zoals de spelling van leestekens.

- Geef leerlingen oefenkansen om vormelijke aspecten die niet gemakkelijk zijn ook echt toe te passen.
 - o Nadat je het verschil hebt uitgelegd aan leerlingen tussen want en omdat, geef je de leerlingen ook de kans om ze allebei bewust te gebruiken in een spreekopdracht. Ook hier kun je gebruikmaken van prompts.
- Stel zeker ook open vragen, want die leiden tot een kwalitatief meer hoogstaande taalproductie. Laat in onderwijsleergesprekken ook ruimte voor inbreng van de leerlingen om hun engagement in het gesprek te behouden en voor echte interactie en productie te zorgen.
 - o Als een leerling bij tekstanalyse een plausibele verklaring geeft, ga daar dan ook op in en breek de interactie niet af met 'Zou het niet zo zijn dat ...'

6

ACHTERHAAL OF DE HELE KLAS HET BEGREPEN HEEFT

- Ga na of alle nodige woordenschat verworven is:
 - o Test de woordenschat met bliksembeurten: laat leerlingen zelf woorden verklaren.
 - Vraag: 'Kan je dit verder uitleggen?'
 - o Laat de leerlingen voorbeelden geven. Zo merk je wat ze niet of verkeerd begrepen hebben.
 - Vraag: 'Kan je een voorbeeld geven?' of 'Maak eens een zin met dat woord?'
- Laat leerlingen zelf samenvatten, leerstof uitleggen of een verslag maken ... Dat kan ook in de vorm van een spel over de inhoud van een lessenreeks. Dan zie je of ze de nodige taal hebben opgepikt.
- Gebruik ook observaties om na te gaan wat de leerlingen al verworven hebben. Taalverwerving is grillig (zie 8). Staar je niet blind op wat leerlingen soms beter lijken te doen op toetsen. Toetsen testen soms heel gericht moeilijkere vormen. Soms kunnen leerlingen in zo'n afgebakende context moeilijke vormen produceren, die ze tijdens vrije productie niet gebruiken.
 - o In oefeningen op het verschil tussen de imparfait en de passé composé slagen de meeste leerlingen erin de juiste vorm te gebruiken, terwijl ze dat niet kunnen als ze een verhaal in het Frans vertellen.
- Maak er een doelstelling van om elke leerling elke les gehoord te hebben, zodat ze over elke lesinhoud taal moeten produceren. Gebruik hiervoor ook werkvormen.
 - o Laat bijvoorbeeld elke leerling een vraag bedenken, die ze aan een medeleerling moet stellen. Die antwoordt en stelt op zijn/haar beurt weer een vraag aan de volgende leerling, zodat iedereen aan bod komt.
 - o Maak een ganzenbord waarbij de leerlingen om de beurt een vraag moet beantwoorden (over tijden, vraagwoorden, werkwoorden, etc.) Bij een fout antwoord gaan ze terug naar start.
- Zorg dat je zeker ook beurten geeft aan minder taalvaardige leerlingen. Gun hen de tijd om een antwoord te formuleren.
- Maak gebruik van leermiddelen waarmee je heel gericht de kennis van taal kunt testen.
 - o Gebruik wisbordjes om de kennis van werkwoorden te testen.
 - o Gebruik flitskaarten om woordenschat te testen.
 - o Gebruik digitale leermiddelen, zoals een digitaal prikbord om alle leerlingen een voorbeeldzin op te laten posten over een aangeleerd begrip of digitale quizprogramma's om hun woordenschat of werkwoordsvormen te testen.

- Gebruik talensensibilisering⁶ als scaffold⁷ voor alle leerlingen en bouw zo metalinguïstische kennis⁸ op.
- Gebruik betekenisonderhandeling⁹. Via betekenisonderhandeling met een gesprekspartner komt de taalleerder gemakkelijker tot begrip, vooral als het taalaanbod boven zijn huidig taalvaardigheidsniveau ligt. Zo produceert hij complexere, beter begrijpelijke en correctere taaluitingen dan zonder de hulp.
- Gebruik functioneel meertalig leren als scaffold. Geef de thuistalen van de leerlingen een actieve plaats in de lespraktijk. Zo leggen ze een brug tussen de doeltaal en de thuistaal. Het verschaft hen toegang tot alle kennis die ze hebben.
- Denk na over kleine aanpassingen die een grote impact hebben. Jongleer met **de uren Nederlands en Frans** in het lessenpakket. Geef meer Frans aan de Nederlandstaligen en omgekeerd. Zo boek je grotere leerwinst. Maak gebruik van de keuzevakken om nog meer op taal in te zetten.
- Maak gebruik van de Brusselse context. In Brussel zijn gidsbeurten in verschillende doeltalen beschikbaar. Deel groepen zo in dat je daarvan kunt gebruikmaken. Zo differentieer je zelf volgens de verschillende taalgroepen in de klas. Soms kun je zelfs tweetalige gidsbeurten boeken. Daar hebben beide taalgroepen baat bij.
- Bied teksten in meerdere talen aan zodat de verschillende talen een ondersteuning zijn voor de doeltaal.
 - o Geef leerlingen de opdracht bij een tekst over mensenrechten, twee andere bronnen te zoeken die duiding geven over de mensenrechten in een toegewezen land. Eén bron raadplegen ze in het Nederlands en één bron in een taal naar keuze. De leerlingen maken een samenvatting in het Nederlands van de belangrijkste informatie uit de twee bronnen. Zo krijgen ze de kans om hun thuistaal als opstap te gebruiken voor een beter begrip van de teksten in de doeltaal.

⁶ Talensensibilisering is het leren *over* talen, niet het leren van of in talen. Het doel van talensensibilisering is openheid en gevoeligheid voor talen ontwikkelen, de kennis en bewustzijn over taal, taalvariëteiten en talen te verhogen en zo de metacognitieve en metalinguïstische vaardigheden te bevorderen.

⁷ Een scaffold is een opstap waarmee je je onderwijs aanpast, zodat leerlingen op het juiste niveau worden ondersteund. Die scaffolds bouw je geleidelijk af als leerlingen ze niet meer nodig hebben.

⁸ Metalinguïstische kennis of bewustzijn is het kunnen nadenken en praten over de eigenschappen van taal en over hoe taal wordt gebruikt. Je begrijpt dat een taal een set van afspraken is die in een andere taal anders kan zijn. Dat zie je bijvoorbeeld als iemand zichzelf spontaan corrigeert of als iemand op de taal van een ander let en daarover opmerkingen maakt.

⁹ Tijdens betekenisonderhandeling ga je op zoek naar wat je gesprekspartner precies bedoelt. Je helpt de boodschap verhelderen door uit te zoeken wat er precies bedoeld wordt.

- Gebruik teksten die inspelen op wat de leerlingen al kennen en reik nodige extra informatie aan zodat ze tot begrip komen.
 - o Voeg verklarende woordenlijsten toe, geef uitleg bij uitdrukkingen, voeg visueel materiaal toe ...

Tweedetaalleerders moeten nog meer dan andere leerlingen leren gebruik te maken van alle informatie die ze ter beschikking hebben. Zij steunen veel minder op de woordenschat, de zinsbouw en woordvorming die voor moedertaalsprekers vanzelfsprekend lijkt.
- Gebruik spreek- en schrijfwijzers zodat leerlingen zichzelf kunnen monitoren. Ze weten dan waar ze op moeten letten en kunnen daarop ook feedback krijgen van medeleerlingen of van de leerkracht.
- Ga na waar de leerling staat in zijn taalontwikkeling en hou daar rekening mee. Zet niet in op fouten waar het kind in de taalontwikkeling niet aan toe is.
 - o Een voorbeeld uit de les Engels aan Franstaligen:

Leerling: *Do the boy is beside the teacher desk?*

Leerkracht: *Is the boy beside the teacher's desk?*

Leerling: *Is the boy beside the teacher desk?*

De aanpassing van het werkwoord pikt de leerling op, maar de 's voor de bezitsvorm niet, omdat dat erg moeilijk is voor Franstaligen en pas later in het verwervingsproces opgepikt wordt.
- Gebruik aanvulzinnen en -vragen als opstap om leerlingen te doen spreken en/of schrijven. Geleidelijk kan die ondersteuning wegvallen:
 - o *Ik ben boos omdat ...*
 - o *Ik weet niet of ...*
- Koppel spreektaken zoveel mogelijk aan begripstaken. Duidelijke luister- en leestaken zijn een goede stimulans voor leerlingen die moeite hebben met formuleren. Probeer een lijn in de moeilijkheidsgraad te steken:
 - o Begin met gesloten vragen die om een minimale reactie vragen.
 - o Ga over naar langere en complexere zinnen opstellen.
 - o Ga dan pas over naar een samenhangend verhaal vertellen.
- Laat leerlingen bij spreektaken een woordenlijstje gebruiken.
- Laat leerlingen een aandachtspunt selecteren bij spreek- en schrijftaken waarop hij/zij vaker uitvalt.
 - o 'Ik let erop dat ik volledige zinnen maak'.

- Leren is ook vergeten.
 - o Laat woordenschat regelmatig terugkomen en zorg ervoor dat leerlingen die meer dan eens moeten ophalen uit hun geheugen. Zo verwerven ze die woorden beter.
- Hou er rekening mee dat taalverwerving grillig is. Ook al lijkt een vorm verworven, als de leerder een nieuwe hypothese vormt, grijpt hij soms terug naar verkeerde vormen.
 - o In de Engelse les maakt een leerling de zin 'It was happend last night' in de plaats van 'It has happened last night', vanuit de hypothese dat 'was' de verleden tijd aangeeft, ook al leerden ze al de juiste vorm.

Bij anderstalige kinderen doen die fenomenen zich later voor dan bij moedertaalsprekers. Daarom is het belangrijk om daar regelmatig opnieuw aandacht aan te besteden of taken te doen waarin ze dit kunnen oefenen.
- Besteed regelmatig aandacht aan niet-betekenisversturende taalelementen (bv. lidwoorden). Betekenisversturende taalkenmerken beklijven eerder dan taalkenmerken die voor de betekenis van de boodschap weinig verschil maken. Enkel als zulke kenmerken heel regelmatig aan bod komen en als er heel regelmatig ook bewust aandacht naartoe gaat, zullen ze geleidelijk inslijpen.
- Oefen woordenschat en grammatica ook online. Zorg daarbij voor een korte herhaling van de leerstof. (zie ook 9)

- Verwacht geen wonderen van televisie kijken. Het heeft niet veel effect op de taalverwerving (waarschijnlijk door het gebrek aan menselijke interactie). Het maakt de taal soms wel aantrekkelijker voor de leerling.
- Laat leerlingen ook schrijven en gebruik gerichte correctieve feedback in schriftelijke opdrachten.
 - o Vergelijk veel voorkomende fouten.
 - o Besteed aandacht aan zinsconstructies.
- Zet ook in op mondelinge interactie. Die mondelinge interactie is nuttig om een zekere vloeiendheid te verkrijgen. Omdat mondelinge interactie vluchtiger is, is het moeilijker om terug te kijken naar zinsbouw en andere fouten.
- Wissel oefentypes af. Drill en practice kan een plaats hebben, maar zorgt niet noodzakelijk voor blijvende verwerving. Ook andere toepassingen en productietaken (zoals schrijftaken, gesprekken, spreektaken) zijn nodig. Betekenisvolle, functionele taken zorgen bovendien voor een grotere motivatie bij de leerlingen.
- Zet niet enkel in op grammaticale structuren, woordpakketten en zinsontleding. Leer leerlingen ook gebruikmaken van translanguaging¹⁰.
 - o Laat leerlingen vertalingen zoeken die precies genoeg uitdrukken wat ze willen zeggen.
- Besteed ook aandacht aan spelling in vrije teksten. Als leerlingen stevast oefenen op spelling voor dictee, creëer je een illusie van competentie. Misschien kunnen ze in vrije teksten de spellingsregels niet toepassen. Pas in vrije teksten is duidelijk of leerlingen ze echt onder de knie hebben.
- Wissel af in de vormen van correctieve feedback die je gebruikt. In onderzoek naar de effectiviteit van correctieve feedback blijkt dat in grammaticagerichte lessen recasts soms beter te werken. In betekenisgerichte lessen blijken prompts vaak effectiever. Afwisselen lijkt dus de boodschap als er geen uitsluitel is over wat het meest effectief is.
- Wissel ook af bij het oefenen van werkwoordvormen. Je kunt de leerlingen eerst elke soort vorm apart laten inoefenen. Nadien is het belangrijk dat ze ook eens de verschillende tijden door elkaar moeten gebruiken.
- Schakel sterkere leerlingen in om de leerstof te herhalen. Gebruik ook coöperatieve werkvormen. Leerlingen leren graag van elkaar.

¹⁰ Translanguaging: de leerlingen toestaan om gebruik te maken van alle talen die ze ter beschikking hebben, dus ook van hun thuistalen.

- Test woordenschat met bliksembeurten en door voorbeelden te laten geven.
 - o Vraag: 'Kan je dit verder uitleggen?' Kan je een voorbeeld geven? Maak eens een zin met dat woord?'
 - o Laat de leerlingen in duo's een woordspin maken met om ter meest woorden uit de vorige les.
 - o Laat de leerlingen een woordenschatquiz voor elkaar te laten maken ('Welke 5 woorden leerden we over ...', 'Geef een ander woord voor ...')
- Laat leerlingen eigen vragen bedenken bij een tekst om hun tekstbegrip (en dat van een medeleerling) te testen.
- Laat leerlingen kort samenvatten wat ze nog weten van vorige les. Zo merken ze wat ze al dan niet gezegd krijgen.
 - o Ze halen opnieuw hun kennis op.
 - o Ze selecteren de belangrijkste informatie.
 - o Ze zetten de woordenschat in.
- Doe digitale testjes met Socrates/Kahoot/Plickers of wisbordoefeningen voor grammaticale items die aangeleerd werden. Laat de leerlingen de juiste vorm geven.

- Doe spreekoefeningen met een afgesproken aandachtspunt dat je nadien bespreekt.
- Laat leerlingen zelf nadenken over de criteria van spreek- en schrijftaken. Als daar nadien feedback op gegeven wordt, zet dat de leerlingen aan het denken over waarom hun productie al dan niet aan die criteria voldoet.
- Werk met een tip en een top in spreek-en schrijfoopdrachten. Via de feedback op vooraf geformuleerde criteria, leren de leerlingen aandacht te hebben voor de belangrijkste aspecten. Zowel een leerkracht, een medeleerling als de leerling zelf kan dan nagaan of de taak voldoet aan de criteria en voor de feedback zorgen. Deze brede-evaluatievormen stimuleren reflectie en zorgen voor specifieke en heldere feedback.
- Laat de leerlingen individueel een eigen talig werkpunt formuleren.
 - o Een leerling die veel passe-partoutwoorden als 'maken' en 'doen' gebruikt, heeft dan het werkpunt om preciezer te formuleren.
- Zet je leerlingen via **correctieve feedback** aan om na te denken over de vormelijke aspecten van hun taalgebruik. Hierbij is belangrijk dat de leerling de feedback opmerkt (noticing¹¹):
 - o Gebruik recasts¹² alleen als ze opvallen. Dat kan door altijd dezelfde fout te terug te geven in een vormgerichte context. Een leerling pikt recasts enkel op als het geen feedback op de inhoud van het gesprek lijkt.
 - o Herhaal fouten van kinderen heel expliciet.
 - 'Toen gingen ze naar de bos.' 'De bos?' (met extra nadruk)
 - o Lok de juiste vorm uit.
 - 'Dat is niet gelukken.' 'Dat is niet ge...?'
 - o Geef metalinguïstische feedback.
 - 'Aisha heeft zijn deur toe gedaan' 'Zijn? Is Aisha een jongen of een meisje?'

¹¹ Noticing: taalleerders moeten opmerken waarop ze gecorrigeerd worden, anders heeft de correctie geen effect.

¹² Een recast is een impliciete correctie door de foute zin, in de correcte vorm te herhalen. Bv. 'Ik heb 5 jaar'. 'Echt, ben je al 5 jaar?'

- Geef feedback door een contrastieve analyse¹³:
 - 'Ik heb 5 jaar' 'Dat kan je zeggen in het Frans. Hoe zeggen we dat in het Nederlands?
- Maak gebruik van tekstrevisie. Denk samen na over wat er goed en minder goed is in zelfgeschreven teksten door een stuk tekst samen te analyseren. Ga samen op zoek naar juiste formuleringen.
- Bekijk met de hele klas de meest voorkomende fouten in een schrijfofdracht.
- Geef positieve feedback als een leerling een goede formulering gebruikt zodat ook andere leerlingen ervan kunnen leren.
- Trek er de aandacht op als een leerling spontaan een uitdrukking of zegswijze gebruikt, een nieuw woord, een niet zo evidente constructie of een constructie die wel vaker fout wordt gezegd. Af en toe er de aandacht op vestigen als een kind de constructie helemaal goed gebruikt, helpt leerlingen aandacht te hebben voor correct taalgebruik.
 - Vaak zeggen anderstalige kinderen 'waarom' i.p.v. 'omdat'. Als een leerling spontaan de juiste constructie gebruikt met 'omdat', kun je de hele klas daarop wijzen.

¹³ Via contrastieve analyse vergelijk je verschillende talen met elkaar om duidelijk te maken hoe die talen onderling verschillen qua uitspraak en in hoe je woorden en zinnen opbouwt.

- Leer leerlingen hun metalinguïstische kennis in te zetten:
 - o Gebruik taalbeschouwing tijdens het lezen, bijvoorbeeld door bij moeilijke samenstellingen en afleidingen aandacht te besteden aan de herkenbare woorddelen, zoals in 'on-voorstel-baar'
 - o Vergelijk met andere talen.
- Leer leerlingen woordenboeken en andere opzoekstrategieën hanteren. Leer hen hulpmiddelen inzetten¹⁴:
 - o woordenboeken,
 - o de [De/Het-app](#),
 - o online uitspraakwoordenboeken ([Forvo](#) ...)
 - o internet om te vertalen (google translate, <https://www.deepl.com/translator> ...)
 - o [woordenlijst.org](#) om het geslacht van woorden op te zoeken, om de meervoudsvorm te bekijken, het voltooid deelwoord op zoeken
 - o ...
- Maak samen met de leerlingen schrijf- en spreekwijzers met aandacht voor inhoud en vorm en zorg ervoor dat ze die gebruiken.
- Leer lees- en luisterstrategieën aan. Ze werken in elke taal op dezelfde manier, dus zijn ze bruikbaar in elke taal, zowel in het Nederlands als in vreemde talen.
- Maak leerlingen vertrouwd met taalsystematiek. Dat geeft hen kapstokken:
 - o bv. **-heid** woorden zijn altijd vrouwelijk
 - o bv. **verkleinwoorden** zijn altijd het-woorden,
- Laat leerlingen stof inoefenen nadat ze gestudeerd hebben.
 - o Maak eens expliciet oefeningen op werkwoordvormen.

¹⁴ Meer info vind je op de website www.brusselvoltaal.be, in de activiteitenfiche 'Taalondersteunende apps en websites'

- Leer leerlingen vreemde talen en thuistalen omzetten naar de schooltaal en omgekeerd. Voor meertaligen is switchen een belangrijke vaardigheid. Vooral voor alle talen die ze in schoolse contexten nodig hebben.
 - o Oefen probleemoplossingsvaardigheden in de taal die het gemakkelijkst voor de leerling is, om nadien de **overstap te maken** naar de schooltaal
- Benoem talige fouten van leerlingen als een leerkans.
 - o bv. door met tekstrevisie aan de slag te gaan.
- Laat leerlingen woordenschat studeren. Naast impliciete woordverwerving is ook expliciete woordenschatverwerving effectief.